
Recenzovaný článek

Vojenská závěť v českém občanském zákoníku

Military Will in the Czech Civil Code

Pavel Salák

Abstrakt: Text se věnuje rozboru právní úpravy vojenské závěti v novém občanském zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.). Zasazuje ji do historickoprávního kontextu. Prioritní pozornost je však věnována detailnímu rozboru aktuální právní úpravy a možným problémům, které tato úprava přináší. Stručně také zmiňuje jiné možnosti pořízení pro případ smrti, které by mohl voják využít. Právní úprava vojenské závěti v občanském zákoníku je možno označit za velmi vhodně pojatou, reflektující i realitu zahraničních misí. Významným je i fakt, že za splnění patřičných náležitostí má podobu veřejné listiny. Otázkou však je, jak se k úpravě postaví aplikační praxe soudů.

Abstract: The text is dedicated to the analysis of the legal regulation of military wills in the new Civil Code (Law No. 89/2012 Coll.). It places it in a historical legal context. However, priority attention is paid to a detailed analysis of the current legal regulation and potential issues that this regulation brings. It also briefly mentions other options for last dispositions that a soldier could use. The legal regulation of military wills in the Civil Code can be characterized as very well conceived, reflecting the reality of foreign missions. The fact that it takes the form of a public document is also significant if the relevant requirements are met. However, the question is how the application practice of the courts will approach the adjustment.

Klíčová slova: Vojenská závěť; Občanský zákoník 2012; dědické právo; závěť; dovětek.

Keywords: Military Will; Czech Civil Code 2012; Law of Succession; Last Will; Codizil.

ÚVOD

Vojenská závěť je jednou z forem mimořádné závěti, kterou zavedl zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen jako OZ 2012). Jde o institut, jehož kořeny sahají až do antiky. Je možno říci, že jde o jeden z tradičních typů závěti, který se vyskytuje v řadě kontinentálních kodifikací moderní doby,¹ nicméně z našeho právního řádu zmizel ve 20. letech 20. století. V roce 1918 totiž byla nově vzniklou Československou republikou recipována právní úprava rakouská, na území Čech, Moravy a Slezska spočívající v rakouském občanském zákoníku z r. 1811 (ABGB v první republice znám též jako OZO – obecný zákoník občanský). Právní úprava vojenského testamentu v Rakousku-Uhersku vycházela z německé koncepce,² kde závěť byla upravena nikoliv v právu občanském, ale přímo vojenskými předpisy. Na konci Rakousko-Uherska byl tímto předpisem *Dienstreglement* z r. 1873.³ V novém Československu však byl počátkem dvacátých let vydán nový branný zákon a v návaznosti na něj i nový služební řád. Tyto Československé předpisy však již úpravu vojenské závěti neobsahovaly, a tedy z právní úpravy zmizela. Sice s ní počítala chystaná rekodifikace občanského práva, ta však nikdy nevstoupila v platnost a Občanský zákoník z r. 1950 ve své důvodové zprávě výslovně uváděl: „*Tzv. privilegované testamenty pro dobu války nebo epidemií osnova nezná. Souvisí to jednak..., jednak s tím, že se nový občanský zákoník tvoří pro údobí mírového budování socialismu.*“⁴ Tím byla vojenská závěť, ale spolu s ní i ostatní mimořádné závěti, z našeho právního řádu vyřazena. Neupravoval jí tak ani občanský zákoník z r. 1950, ale ani občanský zákoník z r. 1964, a to až do posledního dne jeho účinnosti 31. 12. 2013.

Znovuzavedení vojenské závěti přinesl – téměř po sto letech – až nový občanský zákoník. Cílem následujícího textu je poskytnout obsáhlejší rozbor platné právní úpravy vojenské závěti se zaměřením na možné problémy, které by se mohly objevit. Text do určité míry vychází ze starších autorových textů, na něž je možno rovněž odkázat.⁵ Některé názory byly korigovány, nicméně aktuálně není známa autorovi žádná vojenská závěť, resp. žádný spor vedený ohledně platnosti či neplatnosti vojenské závěti. Z toho důvodu

¹ Faktem však je, že v Německu a Rakousku však tento typ závěti již není. Jeho zrušení bylo jedním z důsledků druhé světové války a snahou o jistou „demilitarizaci“ v těchto státech. RUDNICKI, Jan. *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*. Edice: Europejska tradycja prawna. Krakov: Wydawnictwo OD NOWA, 2015, s. 67.

² RUDNICKI, Jan. *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*. Edice: Europejska tradycja prawna. Krakov: Wydawnictwo OD NOWA, 2015, s. 63an.

³ Služební řád pro vojsko z 9. 8. 1873, I. díl (§ 101) vydaný oběž. nařízením z 2. 7 1886, pres. č. 2839. Příl. 3. Ustanovení o úlevách propůjčených vojenským osobám při posledních pořízeních. Český text viz ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír (eds.) *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. 3. díl. Praha: V. Linhart, 1936, s. 162.

⁴ Důvodová zpráva k OZ 1950 zvláštní část k § 542 až 545. Občanský zákoník, Praha: Orbis, 1950, s. 304.

⁵ Zejména SALÁK, Pavel. Návrat vojenského testamentu. *Právník*. AV ČR, Ústav státu a práva, 2017, roč. 156, č. 4, s. 286-300. Dále pak SALÁK, Pavel. *Testamentum militis jako inspirační zdroj moderního dědického práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2016 a také SALÁK, Pavel a kol. *Historie osnovy Občanského zákoníku z roku 1937. Inspirace, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2017.

je třeba upozornit, že není možno pořádně predikovat, jak se k uvedeným problémům postaví aplikační praxe českých soudů.

1 VOJENSKÁ ZÁVĚŤ VE STRUKTUŘE DĚDICKÉHO PRÁVA V OZ 2012

Vojenská závěť je v OZ 2012 upravena v § 1545. Tento paragraf v rámci systematiky dědického práva spadá do části věnované závětím s úlevami (§ 1542-1549 OZ 2012). V tomto ohledu vedle § 1545 OZ 2012 hrají význam ještě následující paragrafy 1546-1549 OZ 2012, které obsahují jakási „obecná“ ustanovení k jednotlivým typům těchto mimořádných závětí.

Kromě toho je třeba upozornit ještě na jeden fakt. Zákon sice hovoří toliko o závětech s úlevami, ale závěť není jediným typem pořízení pro případ smrti. Aplikace ustanovení § 1542-1549 OZ 2012 je možná i na tzv. dovětek (§ 1498 OZ 2012). Dovětkem je možno rozumět jednostranné pořízení pro případ smrti, kterým není stanoven dědic. Může jím být nějaké doplnění závěti - např. podmínka pro dědice. Typicky však obsahem dovětku může být pouhý odkaz – tedy příkaz dědici, aby po smrti zůstavitele předal nějaké osobě konkrétní věc, popř. soubor věcí (knihovnu atp.). Jelikož platí dle § 1498 OZ 2012 (in fine): „*Co je stanoveno o závěti, platí obdobně i o dovětku.*“ je možno i dovětek pořídit v mimořádné formě.

Takový případ by mohl nastat např. tehdy, když by dotýčný voják chtěl nějak doplnit existující závěť, nebo ještě spíše, když by byl srozuměn s tím, že jeho dědici budou zákonní dědicové, nicméně rád by, aby některé konkrétní věci připadly určitým jednotlivcům mimo okruh dědiců.⁶ Jen pro pořádek je možno dodat, že odkazovník na rozdíl od dědice neodpovídá za dluhy zůstavitele a také není účastníkem dědického řízení.

Stejně tak je třeba říci, že jak může být závěť zrušena novou závětí, nebo odvolána, aniž by byla nová závěť pořízena, je totéž možno i zde. Tedy vedle závěti a dovětku je v této mimořádné formě pořídit i odvolání existující závěti (dovětku). Je ovšem třeba upozornit, a zejména zde, že jedním ze znaků mimořádné formy je její časová omezenost. Jinými slovy, po uplynutí lhůty takového pořízení – ať již půjde o závěť, dovětek, nebo i o zrušení závěti, zanikne.

⁶ Např. své manželce a dětem (jeho zákonní dědicové) by mohl přikázat, aby jako odkaz vydaly některé konkrétní předměty z jeho majetku někomu z jeho spolubojovníků.

2 VOJENSKÁ ZÁVĚŤ – ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA

2.1. Zákonná úprava

Jak již bylo řečeno, vojenská závěť je upravena v § 1545 OZ 2012, jehož text zní:

„§ 1545

(1) Při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích může zaznamenat poslední vůli vojáka nebo jiné osoby náležející k ozbrojeným silám velitel vojenské jednotky České republiky, nebo jiný voják v hodnosti důstojníka nebo vyšší, za přítomnosti dvou svědků. Byla-li závěť takto pořízena, nelze její platnost popřít.

(2) Závěť pořízenou podle odstavce 1 odevzdá velitel bez zbytečného odkladu veliteli nadřízeného velitelství, odkud se bez zbytečného odkladu předá Ministerstvu obrany České republiky.“⁷

Důvodová zpráva sice neuvádí, která právní úprava pro OZ 2012 byla inspirací, nicméně na první pohled je patrné, že jí nebylo již zmiňované ABGB, stejně tak však inspirací nebyl ani vládní návrh čl. občanského zákoníku z r. 1937 (Osnova 1937),⁸ které jsou jinak hlavními inspiračními zdroji pro dědické právo v OZ 2012.⁹ Náleží spíše do okruhu románského pojetí vojenské závěti¹⁰ a nejbližší má patrně k závěti v italském Codice Civile Italiano.

Základním charakteristickým znakem vojenské závěti – stejně jako u ostatních závětí s úlevami je fakt, že ji je možno pořídit v ústní formě. Podobně jako v případě ostatních mimořádných závětí je zde však několik limitujících faktorů:

- okolnosti pořízení;
- okruh oprávněných osob;
- okruh příjemců projevu zůstavitele;
- podoba a záznam pořízení.

⁷ Autentický text zákona je obsažen toliko ve Sbírce zákonů (zákon č. 89/2012 Sb., částka 33). Pro snazší orientaci je možno odkázat na online text zákona viz: ESKO, 2012. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Online. In: Zákony pro lidi. AION CS, © 20102023. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-03-01]

⁸ Zde srovnej ke genezi tohoto ustanovení v OZ 2012 ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. In: KNOLL, Vilém (ed.). *Pocta Stanislavu Balíkovi k 80. narozeninám*. Plzeň: A. Čeněk, 2008, s. 88. Pokud jde meziválečnou rekodifikaci, tak § 438 Osnovy 1937 znal „válečný testament“, kde rozhodujícím kritériem nebyla příslušnost k vojsku, ale fakt, že je válečný stav. Viz např. SALÁK, Pavel a kol. *Historie osnovy Občanského zákoníku z roku 1937. Inspirace, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2017.

⁹ Faktem však je, že problematika mimořádných závětí je z tohoto výjimkou a inspirace je čerpána spíše z německého občanského zákoníku tzv. BGB (typicky § 1542, 1543 OZ 2012), popř. jiných zákoníků.

¹⁰ Je upravena v občanském zákoníku, může mít charakter veřejné listiny. Více viz RUDNICKI, Jan. *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*. Edice: Europejska tradycja prawna. Krakov: Wydawnictwo OD NOWA, 2015.

2.2 Okolnosti pořízení

U vojenské závěti bylo jedním z jejích specifík, že prioritně byla mimořádnost dána „stavovským“ charakterem vojáků. Tento aspekt, který měl odraz ještě ve zmiňované rakouské úpravě,¹¹ však je již úpravě OZ 2012 cizí. Zákon počítá s tím, že je možno takovéto pořízení učinit v zásadě jen v době, kdy u vojáka lze oprávněně předpokládat zvýšené riziko smrti. Rozlišuje dvě situace, přičemž tou první je ozbrojený konflikt. Vedle něj však uvádí ještě situaci druhou, a to pojem vojenské operace. Ani jeden z těchto termínů není zákoníkem poměrně pochopitelně definován, a je zde tedy třeba vycházet z toho, jak jsou tyto termíny vykládány právě ve vojenském prostředí. Úprava občanského zákoníku tak mj. reaguje na skutečnost, že v současné době jsou vojáci nasazováni nejen v „klasických“ válkách, ale jsou zde i tzv. konflikty nízké intenzity.¹² Operaci je možno charakterizovat takto: „*Obsahem vojenské operace je provedení (splnění) významného vojenského strategického, taktického, výcvikového, administrativního (správního) úkolu (cíle)*“.¹³ Vyjde-li se z této definice, tak je patrné, že rozsah vojenských operací je velmi široký. Zdaleka nemusí mít povahu jen řešení konfliktu, ale může jít např. i o vojenská cvičení, anebo i jiné operace, které jsou nebojové.¹⁴

Je však třeba zdůraznit, že požadavku vojáka pořídit závěť není povinnost vyhovět („... může zaznamenat...“). Tato skutečnost je dána tím, že nejde o prioritní povinnost osoby, před níž je závěť pořizována (typicky velitele), a tedy mohou zde na straně této osoby existovat překážky, proč není s to vojákovi vyhovět.¹⁵

2.3 Okruh oprávněných osob

Lapidárně řečeno, je možno říci, že osobami oprávněnými jsou vojáci. Sama úprava zde opět používá dva termíny – jednak již zmíněný voják – a dále pak ještě zákon hovoří o osobách náležejících **k ozbrojeným silám**. Občanský zákoník zde opět nedefinuje, o koho jde, a je tedy se třeba podívat na jiné předpisy. Zde se však objevuje problém právě ve vazbě na onen termín „ozbrojené síly“.

¹¹ Ta rozlišovala s úlevami právě „stavovskými“ a ještě dalšími pak právě v době války. Srovnej text Služebního řádu, resp. jeho český překlad – viz ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír (eds.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. 3. díl. Praha: V. Linhart, 1936, s. 162.

¹² Srovnej operační nasazení dle § 2 odst. 13 zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách v účinném znění.

¹³ SOJKA, Milan, SOCHA, Oldřich. *Vojenské operace. Doktríny*, 2011, č. 1, s. 1.

¹⁴ Tak třeba pomoc při mimořádných událostech jako byly např. povodně 1997 nebo 2002.

¹⁵ Např. přímo uprostřed bojové akce, popř. v polní nemocnici, která je přehlcena raněnými vyžadujícími co nejrychlejší ošetření.

Právě ale tento termín může vyvolat jisté problémy.¹⁶ Pokud by totiž byla brána na zřetel pouze právní úprava daná zákonem č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, tak by byl okruh ozbrojených sil vymezen toliko na Armádu ČR, Vojenskou kancelář prezidenta republiky a Hradní stráž. Jaká je však v tomto pojetí pozice příslušníků Vojenské policie a Vojenského zpravodajství, kteří dle tohoto zákona nejsou příslušníky ozbrojených sil? Zde je třeba upozornit na fakt, že existují i jiné předpisy, které rovněž používají termín „ozbrojené síly“, ale v širším rozsahu.¹⁷ Prvním je význam institucionální – odpovídající § 3 odst. 2 zákona č. 219/1999 Sb. (armáda, Vojenská kancelář prezidenta republiky, Hradní stráž) a vedle toho funkční pojetí, které je mnohem širší a kam by spadali např. i příslušníci Vojenské policie či Vojenského zpravodajství.¹⁸

Technicky vzato by takovouto závěť mohly pořídit i jiné – civilní – osoby. Půjde zde zejména o civilní zaměstnance, které ozbrojené síly v současné době velmi často využívají.¹⁹ Je otázkou, zda by neměly být za tyto osoby považovány např. i civilní osoby, které byly povolány k plnění určitých úkolů ve prospěch armády (např. kopání zákopů či jiné podobné práce, tak jako tomu bylo např. za 2. světové války). Text zákona hovoří o tom, že tyto osoby mají náležet k ozbrojeným silám, a jelikož osoby povolané k pracovní výpomoci jsou podřízeny velitelským orgánům vojenských útvarů a zařízení, mělo by jim toto právo náležet rovněž (dle ustanovení § 25 odst. 2 zákona č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění pozdějších novel. V případě osob povolaných k pracovní povinnosti tomu tak není, a lze tedy předpokládat, že jim toto právo nenáleží). Za určitých okolností by pak pořizovatel ani nemusel mít české státní občanství.

2.4 Okruh příjemců projevu zůstavitele

Zůstavitel, tedy osoba pořizující závěť, však nemůže tuto svou vůli projevit zcela libovolně bez žádných formálních náležitostí. Jako u jiných ústních mimořádných závětí je zde vyžadována přítomnost svědků a zejména pak - jako v případě závětí dle §§ 1543 a 1544 OZ 2012 – osoby, jíž je tento projev adresován a která také má povinnost jej zaznamenat.

¹⁶ SKORUŠA, Leopold, HORÁK, Ondřej, VIČAR, Radim a ZBOŘIL, Tomáš. Ozbrojené síly v institucionálním a funkčním pojetí. K vymezení a výkladu pojmu ozbrojených sil a jeho praktickým důsledkům. *Vojenské rozhledy*. 2022, č. 4, s. 3-22.

¹⁷ Jde např. o ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR (čl. 39 odst. 3 a čl. 43), Listinu základních práv a svobod (v čl. 27 odst. 4 a čl. 44) nebo ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR (čl. 3 odst. 1, čl. 4 a 11).

¹⁸ SKORUŠA, Leopold, HORÁK, Ondřej, VIČAR, Radim a ZBOŘIL, Tomáš. Ozbrojené síly v institucionálním a funkčním pojetí. K vymezení a výkladu pojmu ozbrojených sil a jeho praktickým důsledkům. *Vojenské rozhledy*. 2022, č. 4, s. 20.

¹⁹ Ani to ovšem není historicky nic neznámého – stejné právo jim přiznával i již zmiňovaný rakouský služební řád. Viz SALÁK, Pavel. *Testamentum militis jako inspirační zdroj moderního dědického práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 244an.

Běžně je takto oprávněnou osobou velitel v hodnosti důstojníka.²⁰ Takovou podobu měla i vojenská závěť v původní podobě návrhu zákona (r. 2005). Na základě připomínky ministerstva obrany však došlo k zdánlivě malé, ale velmi důležité změně. Dle platné úpravy je tou osobou tedy velitel vojenské jednotky České republiky, nebo jiný voják v hodnosti důstojníka nebo vyšší (§ 1545 odst. 1 OZ 2012).

Z tohoto znění je tedy zcela jednoznačně patrné, že v případě velitele vojenské jednotky ČR neplatí podmínka, že musí jít pouze o důstojníka. Velitel může být v pozici hodnotí rotmistrovských, ba dokonce, jelikož není specifikována ani velikost jednotky, může jít i klidně o osobu v hodnosti poddůstojníka. Je zde třeba upozornit, že důvodová zpráva tomuto neodpovídá a hovoří stále o veliteli v hodnosti důstojníka, nicméně tato skutečnost je způsobena tím, že po změně textu zákona nedošlo ke změně důvodové zprávy.²¹

Pokud by byla závěť pořizována před jinou osobou, než je velitel jednotky, je již vyžadováno, aby byl dotýčný v hodnosti důstojníka či vyšší.

V případě důstojníka – na rozdíl od velitele jednotky – není v zákoně uvedeno, že musí být vojákem ozbrojených sil České republiky. Je zde možný dvojitý výklad. Více restriktivní bude, že je míněn též důstojník ozbrojených sil ČR, ačkoliv to není výslovně uvedeno, pro což by svědčil fakt, že ke změně ustanovení došlo dodatečně na základě připomínek Ministerstva obrany ČR.

Na druhou stranu je zde možno argumentovat i tak, že není-li výslovně požadavek na vztah k České republice uveden, nemusel by onen důstojník být nutně důstojníkem naší armády, ale mohlo by jít i o důstojníka armády jiné. Zde však je sporné, zda by záznam vůle měl, resp. mohl mít povahu veřejné listiny, jelikož jej není možno považovat za orgán České republiky.

Je třeba vzít na vědomí, že v souvislosti se spojeneckými závazky mohou být v rámci NATO vytvořeny jednotky, jež jsou tvořeny příslušníky ozbrojených sil více států. Podobně může totiž nastat situace, kdy voják České republiky se v ohrožení života ocitne mimo svou jednotku, např. v nemocnici spojeneckého vojska.²² V tomto případě by teoreticky mohl pořídit poslední vůli i před důstojníkem cizího vojska, ovšem za splnění předpokladu, že pořízení bude činěno v takové podobě (což je zejména otázka jazyka), aby mu tento důstojník a svědci byli s to porozumět. Ve vztahu k jazyku je však třeba říci, že pořízení pro případ smrti, byť je činěno podle českého práva, nemusí být nutně učiněno v jazyce českém. Lze si tedy klidně představit i závěť učiněnou v anglickém jazyce.

Jak již bylo řečeno, tato osoba je adresátem, kterému zůstavitel směřuje svůj projev, a je také jejím úkolem, aby byla závěť zaznamenána. Je vhodné, aby tato osoba byla také obeznámena s právní úpravou mimořádné závěti v našem právu a rovněž tak nejspíš i se základními rysy dědického práva. Není to však nutnou podmínkou – není zde zákonem nijak vyžadováno právní vzdělání, a ačkoliv se u občanů předpokládá znalost právního řádu v duchu rčení: „neznalost zákona neomlouvá“, realita je často odlišná.

²⁰ Srovnej art. 981-984 Code Civil (novelizováno 2009) a art. 617 Codice Civile Italiano (zde je navíc výslovně uveden ještě kněz a důstojník Červeného kříže).

²¹ HORÁK, Ondřej, RAZIM, Jakub, ZBOŘIL, Tomáš. Rekodifikace soukromého práva a příslušníci ozbrojených sil. *Vojenské rozhledy*, 2016, č. 4, s. 142.

²² Lze zmínit např. i společnou přepravu zraněných vojáků AČR a Slovenska z Afganistánu.

Je to však vhodné proto, aby jednak byla závěť nenapadnutelná po formální stránce, jednak, aby tento příjemce při formulování záznamu případně předešel případným obsahovým nepřesnostem či nejasnostem (typicky např. záměna dědice a odkazovníka).

Vedle příjemce zůstavitelova projevu musí být vojenské závěti přítomni dva svědci. Role svědků – jak z názvu vyplývá – je dosvědčit průběh pořízení závěti. V tomto ohledu je důležité, aby si svědci byli své úlohy vědomi. Není tedy svědkem osoba, která se danému právnímu jednání náhodou „nachomýtlá“ a slyšela jej.²³ Krom průběhu samotné závěti by tito svědci měli být s to identifikovat osobu zůstavitele. Nemusí to nutně znamenat, že musí být přáteli, nicméně měli by vědět, kdo oním zůstavitelem je, resp. že osoba, s níž jedná, je zůstavitelem.²⁴

Z textu § 1545 OZ 2012 je patrné, že svědek nemusí být důstojníkem, ale nemusí být dokonce ani vojákem, byť se dá předpokládat, že jím voják často bude. Právní úprava požadavků na svědky je upravena v ustanoveních §§ 1539-1541 OZ 2012 obecně a dále pak ještě speciálně ve vazbě na závěti s úlevami v § 1548. Zde tedy platí, že svědčit mohou i osoby starší patnácti let či osoby omezené na svéprávnosti, pokud jim to však jejich rozumové schopnosti umožňují. Svědkem by mohl být i cizinec, pokud je však schopen svými (jazykovými) znalostmi potvrdit shodu záznamu s projevenou vůlí (§ 1539 odst. 2 OZ 2012).²⁵

Jelikož ustanovení nic takového výslovně neříká (oproti § 1542 OZ 2012), svědci nemusí být současně přítomni po celou dobu, kdy zůstavitel činí pořízení pro případ smrti, byť by to pochopitelně bylo vhodné. Musí však být přítomni čtení zaznamenané závěti a potvrzení zůstavitelem, že jde o jeho vůli.

Důležité je však mít na mysli, že svědkem naopak nemůže být osoba, jež by byla zároveň buď dědicem, nebo odkazovníkem (§ 1540 OZ 2012). Není ani možné, byť by se to s ohledem na výše řečené o současné přítomnosti zdálo, aby se v okamžik, kdy o něm zůstavitel hovoří, tento svědek vzdálil. Svědek dosvědčuje pořízení pro případ smrti jako celek. Sice není zákonem kladen výslovný požadavek, aby byly oba současně přítomni, ale je v zájmu zůstavitele, aby tomu tak bylo.

2.5 Podoba a záznam pořízení

Již bylo řečeno, že zůstavitel svůj projev činí směrem vůči onomu veliteli či důstojníkov. Důstojník tedy vystupuje jako příjemce, nikoliv jako svědek. Není tedy třeba možné, že by byl důstojník „jen přítomen“ a voják svůj projev adresoval někomu jinému – např. jinému vojákovi, který by tak fakticky byl příjemcem, formálně by však měl být jen

²³ Srovnej Usnesení NS ČR ze dne 28. 4. 1997, sp. zn. 2 Cdon 988/96.

²⁴ Srovnej Rozsudek NS ČR ze dne 20. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1706/2018, shodně i starší judikatura – viz rozhodnutí NS ČSR ze dne 5. 1. 1927, sp. zn. Rv I 1992/26 (Vážný č. 6661).

²⁵ Pokud by byla pořizována v češtině, do úvahy zde přichází nejspíše jen občané Slovenské republiky. Závěť však dotyčný může pořídit i v jiném jazyce – pak např. použití angličtiny by okruh potenciálních svědků značně rozšířilo.

svědkem. Takovýto projev vůle by neměl žádné platnosti jako vojenská závěť ve smyslu ustanovení § 1545 OZ 2012.²⁶

Projev vůle je projevem ústním, k tomu však, aby závěť byla platná, je potřeba, aby ji dotyčný velitel zaznamenal. Tento záznam by měl nejspíše být písemný. Text zákona toto sice výslovně nestanovuje, nicméně s ohledem na další souvislosti (§ 1545 odst. 2 OZ 2012 – předat závěť velitelství a ministerstvu obrany, § 1546 OZ 2012 uložit závěť u notáře), připadá jiná podoba záznamu (např. audionahrávka), poněkud nereálná.

Mnohem významnější však jsou nároky na záznam, které klade § 1547 OZ 2012. Dle tohoto ustanovení platí, že pak závěť má platnost jako veřejná listina.²⁷ Povaha veřejné listiny je pro závěť velmi důležitá. Pro veřejnou listinu dle § 568 OZ 2012 platí, že je-li nějaká skutečnost potvrzena veřejnou listinou, platí to jako plný důkaz o původu dané listiny a skutečnostech v ní popsanych a potvrzených. Jinými slovy, je-li závěť ve formě veřejné listiny, tak osoba, která by její obsah nějak zpochybnila, nese tato osoba také důkazní povinnost. Naopak v případě pochybností u závěti v podobě soukromé listiny nese důkazní břemeno dědic.

Aby bylo možno považovat závěť za veřejnou listinu je potřeba dle § 1547 odst. 1 OZ 2012 aby:

- byl pořízen její záznam;
- byl záznam podepsán pořizovatelem záznamu a oběma svědky;
- byl tento záznam přečten;
- byl podepsán zůstavitelem.

Takto stanovuje pořadí zákon, nicméně logičtější se jeví následující postup:

- Pořizovatel záznamu pořídí v přítomnosti svědků záznam,
- následně tento záznam přečte zůstaviteli, a to rovněž v přítomnosti svědků, aby mohl zůstavitel potvrdit, že skutečně odpovídá jeho vůli. Přestože zákon nic takového neukládá, podobně jako u svědecké doložky,²⁸ bylo by vhodné, aby byl text záznamu doplněn např. formulací: *Po přečtení textu závěti před dvěma svědky, zůstavitel XY svým podpisem potvrzuje, že jde o jeho vůli.* A pod tuto větu, aby se zůstavitel podepsal,
- teprve v této chvíli je třeba aby byl dokument podepsán jak příjemcem zůstavitelovy vůle, tak i oběma svědky. Zde je opět vhodné, aby záznam obsahoval nejen jejich podpisy, ale také nějaké identifikační údaje, o koho jde, popř. kdo z nich byl svědek (svědecká doložka).

Toto obrácené pořadí vyhovuje skutečnosti, že jím bude prokázán nejen obsah závěti, ale svědci rovněž dosvědčují i ono přečtení a potvrzení zůstavitelem. Rovněž je lepší i v případě, kdy by chtěl zůstavitel ještě něco v textu doplnit, či změnit. Zde je však vhodné, aby i tuto skutečnost pořizovatel záznamu zaznamenal do záznamu (tj. např.

²⁶ Je však možné, že by mohl platit jako závěť ve smyslu § 1542 OZ 2012 viz dále.

²⁷ § 567 OZ 2012: „Veřejná listina je listina vydaná orgánem veřejné moci v mezích jeho pravomoci nebo listina, kterou za veřejnou listinu prohlásí zákon; to neplatí, pokud trpí takovými vadami, že se na ni hledí, jako by veřejnou listinou nebyla.“

²⁸ Tedy označení konkrétních osob jako svědků.

aby i u případných škrtů bylo patrné, že k nim došlo na základě vůle zůstavitel, nikoliv až někdy následně).

3 VADY V ZÁZNAMU

Zákonodárce v §1547 odst. 2 OZ 2012 myslel na skutečnost, že osoby, před nimiž je pořizována závěť a které vyhotovují záznam, mohou učinit chybu. V závislosti na možné vady je možno rozlišit tři druhy vad:

1. vady, které nebudou mít vliv na platnost závěti jako veřejné listiny;
2. vady, které způsobí, že závěť bude platná jen jako soukromá listina;
3. vady, které povedu k neplatnosti závěti (částečné, nebo úplné).

Toto ustanovení je sice inspirováno německým občanským zákoníkem (též jen jako BGB), ale zcela možno komentáře k BGB použít. Navíc zákonodárce uvádí jen několik příkladů, tento výčet však je pouze demonstrativní. V ostatních situacích, které mohou nastat, tak nepanuje jistota a řešení nám tak může poskytnout pouze budoucí judikatura. Lze však předpokládat následující:

Ad 1. Na škodu pořízení pro případ smrti jako veřejné listiny nebude, pokud:

- nebude uvedeno, proč není možno činit pořízení pro případ smrti u notáře – zákon tuto povinnost (na rozdíl od BGB) neukládá, nicméně bližší uvedení okolností může být vhodné z důvodu větší průkaznosti důvodů a okolností pořízení závěti,
- budou chybně (případně nebudou vůbec) osoby svědků a starosty označeny jako „svědek“ či „velitel“, nicméně bude tyto osoby možno identifikovat a z okolností dovodit jejich role při sepisování závěti (např. bude zřejmé, která z oněch osob byla v dané době starostou či jeho zástupcem),
- budou-li v textu některé neobratné formulace, jež by mohly být způsobeny absencí právní erudice u starosty,
- nebude-li uvedeno datum, neboť není obligatorní náležitostí, nicméně je vhodné, aby bylo uvedeno, jak s ohledem na časovou omezenost závěti, tak z důvodu vyšší právní jistoty obecně,
- budou-li chybět podpisy zůstavitele či svědků, avšak absence podpisu bude v textu zápisu výslovně uvedena a zdůvodněna, proč tomu tak je (§ 1548 odst. 2 OZ 2012).

Ad 2. Na škodu pořízení jako veřejné listiny bude (půjde o soukromou závěť): dle zákona výslovně:

- bude-li na zápisu neodůvodněně chybět podpis svědků (§ 1547 odst. 2 OZ 2012), dále patrně také v situaci, kdy:
- nedošlo k přečtení před zůstavitelem (např. z důvodu, že při pořizování zemřel),
- absenteje podpis zůstavitele, aniž by to bylo v textu zápisu zmíněno a odůvodněno,
- absenteje podpis osoby, která pořídila záznam, aniž by to bylo v textu zápisu zmíněno a odůvodněno,

- bude v případě závěti dle § 1543, 1544, či 1545 OZ 2012 záznam pořízen nikoliv v psané formě, ale např. ve formě audio nebo audiovizuální.

Ad 3. Závěť bude neplatná:

zejména v situacích, kdy závěť nesplňuje obecné požadavky, na něž se úlevy nevztahují, tedy například:

- pokud svědci budou nezpůsobilí svědčit (věk, duševní choroba, označení za dědice či odkazovníka),
- pokud velitel/důstojník bude nezpůsobilý k výkonu této povinnosti (např. bude označen za dědice, odkazovníka atp.),
- pokud nebudou naplněny požadavky, které jsou kladeny v případě závětí osob s omezenými komunikačními schopnostmi.
- bude-li prováděna oprávněná osoba jen přítomna, ale nebude adresátem vojákovy projevu (např. zůstavitel za přítomnosti velitele projev adresovat svému spolubojovníkovi, který je pouhým svědkem – neboť nejde ani o velitele, ani důstojníka),
- u závěti dle §1545 OZ 2012, nebude-li osoba pořizující záznam ani důstojníkem, ani velitelem.

4 PLATNOST

Výjimečnost úlev při mimořádné závěti je zdůrazněna tím, že takováto závěť je platná jen po dobu tří měsíců (§ 1549 OZ 2012). Počátkem je pak okamžik, kdy byla závěť pořízena. Je však třeba upozornit na druhou větu téhož ustanovení, podle kterého tyto doby nepočnou běžet ani neběží, dokud zůstavitel nemůže pořídit závěť ve formě veřejné listiny.²⁹

Byť by z formulačního hlediska bylo lepší, kdyby místo „dokud“ zákonodárce použil výraz „pokud“, význam oné druhé věty je poměrně jasný. Zákonodárce si je vědom toho, že někdy mohou mimořádné podmínky trvat déle než pouhé tři měsíce a umožňuje tedy, aby doba byla prodloužena do okamžiku, kdy je možno pořídit závěť u notáře.

Určit, kdy je možno pořídit závěť veřejnou listinou, je závislé na okolnostech jak objektivních, tak i subjektivních. Objektivním důvodem může být např. skutečnost, že místo pobytu zůstavitele je nadále odříznuto od civilizace (sněhová kalamita, povodeň, přítomnost na frontě). Subjektivním důvodem je typicky zdravotní stav. Je však třeba mít na vědomí, že slovo „nemůže“ se nevztahuje na situace, kdy je daná skutečnost pouze zůstaviteli ztížena. Např. zůstavitel je v lékařské péči v nemocnici, a nemůže se tedy dostavit k notáři sám, nicméně jeho zdravotní stav je takový, že je s to pořídit závěť, pokud za ním notář přijede, je třeba počítat od tohoto okamžiku, a nikoliv až od okamžiku, kdy by se

²⁹ Opět inspirováno německým právem - § 2252 odst. 2 BGB. Vněm je však řeč o notáři. Náš zákonodárce použil pojem veřejná listina, kterou však je i ona mimořádná závěť pořízená v souladu s § 1547 a 1548 OZ 2012. Proto je třeba i u nás rozumět veřejnou listinou ve smyslu ustanovení § 1549 OZ 2012 řádnou závěť ve formě veřejné listiny u notáře.

dotýčný mohl dostavit k notáři sám. Byť i zde je třeba brát vždy konkrétní situaci – tedy ona schopnost pořídit takto závěť by měla být dlouhodobějšího rázu – nejen krátkodobé zlepšení zdravotního stavu – je třeba mít na vědomí, že i notář se nemusí dostavit hned.

Vezme-li do úvahy např. působení na misích v zahraničí, tak jistě i v zahraničí existují notářství. Na druhou stranu zahraniční mise probíhají na území států, jejichž obyvatelstvo není často přátelsky nakloněno. Jeví se tedy rozumným, aby se oním pořízením ve formě veřejné listiny, rozumělo pořízení u notáře v ČR.

5 ULOŽENÍ ZÁZNAMU ZÁVĚTI

Již bylo výše zmíněno, že po pořízení záznamu závěti je povinností osoby, která záznam pořídila jej předat vyššímu veliteli, a ten pak má za povinnost jej předat Ministerstvu obrany ČR. Je to z toho důvodu, že dle § 1546 OZ 2012 je povinností zajistit uložení u notáře. Lhůta, jak rychle má k uložení dojít, není vymezen přesným časovým úsekem, neboť je třeba vycházet z okolností té které situace. Pozdní dodání nemá vliv na platnost závěti.³⁰

Povinnost zanést listinu do Evidence právních jednání pro případ smrti má notář, který dotýčnou listinu přijal do své úschovy (§ 81 až 85 zákona č. 358/1992 Sb., Notářský řád) nebo o ní pořídil notářský zápis.³¹

Je třeba upozornit, že úkony vyžadovanými dle § 1546 OZ 2012 jsou spojeny s finančními **náklady**.³² Odměnu notáři by měl platit žadatel o úkon, tím bude příslušný orgán pověřený předáním pořízení pro případ smrti do evidence (tj. ministerstvo obrany). Je jisté, že náklady následně mohou tyto orgány požadovat po pořizovateli, případně po jeho dědicích.

6 JINÉ MOŽNOSTI POŘÍZENÍ PRO PŘÍPAD SMRTI

6.1 Mimořádná závěť dle § 1542 OZ 2012

Již několikrát bylo výše zmíněno, že vedle § 1545 jsou zde ještě jiné možnosti, a to zejména závěť dle § 1542 OZ 2012 – závěť před třemi svědky. Jde o nejjednodušší typ

³⁰ DUDA, Petr In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, komentář k § 1546, s. 1616, m. č. 4.

³¹ Viz FIALA Roman, BEEROVÁ, Kamila In: FIALA Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, komentář k § 1546, s. 211, m. č. 4.

³² Viz vyhláška č. 196/2001 Sb., vyhláška Ministerstva spravedlnosti o odměnách a náhradách notářů, správců pozůstalosti a Notářské komory České republiky (notářský tarif).

mimořádné závěti, který může být. Aby bylo možno tento typ závěti pořídit, musí se zůstavitel nacházet v jedné ze dvou možných situací.

- zůstavitel je v bezprostředním ohrožení života v důsledku nenadálé události
- zůstavitel je v místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události

Faktem sice je, že by závěť podle § 1542 OZ 2012 mohla být jedinou možnou variantou mimořádné závěti vedle § 1545 OZ 2012 pro vojáky při plnění jejich úkolů. Je tu však třeba upozornit na ještě dvě skutečnosti. Předně doba platnosti u závěti dle § 1542 OZ 2012 je výrazně kratší, a to pouze čtrnáct dní od jejího pořízení. Za druhé připomenout, co již byl zmíněno, a to velmi restriktivní výklad závěti českými soudy.

6.2 Holografní závěť

Holografní závěť je závěť pořízená vlastní rukou. jde tradičně o nejjednodušší formu soukromé závěti a je jí proto i v literatuře věnována velká pozornost.³³ Z tohoto důvodu zde tedy budou zmíněny jen její základní charakteristické rysy. V zásadě jsou vyžadovány dvě hlavní náležitosti, aby byla po formální stránce v pořádku – musí být vlastní rukou napsána a musí být vlastní rukou podepsána

Vedle těchto formálních požadavků jsou zde ještě požadavky obsahové. Jednak musí obsahovat ustanovení dědice. Bez ustanovení dědice by nebyla neplatnou, ale šlo by o dovětek. Je také vhodné, aby obsahovala datum. Tím, že bude pořízení pro případ smrti datováno vždy, zvýší se právní jistota.

Tyto minimální formální a obsahové náležitosti jasně ukazují, že holografní závěť je velmi praktická a lze ji pořídit prakticky kdekoli. Pravdou však je, že se zde objevuje riziko zničení takovéto závěti. Stejně tak se jako rizikový faktor může jevit skutečnost, že jde o soukromou listinu, nikoliv listinu veřejnou.

ZÁVĚŘ

Nový občanský zákoník navázal na tradiční kontinentální kodifikace mimo jiné i v otázce závětí s úlevami. V jejich rámci je upravena i vojenská závěť (§ 1545 OZ 2012). V porovnání s ostatními privilegovanými závětmi, je možno říci, že koncepce vojenské závěti je poměrně zdařilá, jelikož zákonodárce vyslyšel připomínky ministerstva. Tím reaguje zejména na potřeby vojáků v zahraničních misích. Velkou výhodou také je, že při správném

³³ DRACHOVSKÝ, Ondřej, FISCHER, Kristián. Podpis jako podmínka platnosti závěti (s akcentem na holografy). *Ad Notam*, 2020, č. 4, s. 3–10, obecně příslušná kapitola v MIKEŠ, Jiří, MUŽIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011, z komentářů nejlépe patrně MUŽIKÁŘ. Martin In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERÁN Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, komentář k § 1533, s. 1600an.

postupu a pořízení záznamu této závěti, má tento záznam povahu veřejné listiny, což posiluje postavení dědice v případném dědickém sporu. Konstrukce našeho dědického práva umožňuje, aby takto byla pořízena nejen závěť, ale také třeba dovětek, nebo i jen to, že bude tímto způsobem zrušena řádná závěť, aniž by ji nahradila závěť jiná.

I přes poměrně kvalitní podobu právní úpravy existují některé dílčí nejasnosti. Ty jsou spojeny především s podobou zápisu a s otázkou, které případné vady v tomto zápisu nebudou mít vliv na platnost závěti jako veřejné listiny, povedou k tomu, že závěť bude brána jako soukromá listina anebo bude dokonce považována za neplatnou. Podobně může být sporné, zda takovouto závěť mohou pořídit i příslušníci Vojenské policie. Je zde sice převládající názor v literatuře, že ano, ale v konečném důsledku vždy má rozhodující slovo soud. Postoj soudů však nelze plně predikovat, nicméně existující judikatura závěť s úlevami se jeví spíše restriktivní než vstřícná k vůli zůstavitele.

Z toho důvodu je vhodnější doporučit, aby vojáci, kteří odchází plnit rizikové úkoly, např. odlétají na zahraniční mise, pořídili **řádnou závěť**. Zde je judikatura jednak relativně ustálená, zároveň směrem k výkladu vůle zůstavitele poměrně vstřícná. Kromě toho takováto závěť – na rozdíl od mimořádné závěti – není časově omezená.

Závěť s úlevami je možno doporučit využívat skutečně jen v případech mimořádných. Tím nejsou míněny jen mimořádné okolnosti (vojenská mise, konflikt), ale spíše mimořádné události, na které je třeba bezprostředně reagovat - např. že se v průběhu mise objeví závažný důvod pro změnu dříve pořízené řádné závěti. I zde však platí, že i ve ztížených podmínkách je lépe pořídit závěť řádnou než mimořádnou.

Pokud je již mimořádná závěť pořízena, měl by zůstavitel mít na mysli fakt, že je časově omezená. Jestliže tedy chce, aby její obsah byl zachován i po odpadnutí oněch mimořádných podmínek, je třeba pořídit opět řádnou závěť.

Autor: *Doc. JUDr. Pavel Salák jr., Ph.D., narozen 1977. Vystudoval Právnickou fakultu MU v Brně. V r. 2017 habilitoval na Právnické fakultě UK s prací *Testamentum militis jako inspirační zdroj moderního dědického práva*. Působí na Katedře dějin státu a práva Právnické fakulty MU, kde se věnuje se otázce vlivů římského práva na moderní kodifikace, zejména v oblasti práva dědického.*

Jak citovat: SALÁK, Pavel. Vojenská závěť v českém občanském zákoníku. *Vojenské rozhledy*. 2024, 33 (2), 116-129. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (online). Available at: www.vojenskerozhledy.cz.